

ข้อเสนอเรื่องพระเจ้าในทัศนะของคังกรจารย์และสปิโนซ่า

An Approach of God in Sankara and Spinoza

มาตาจี วณิชยา ปรีอปรัก

Mata ji. Wanichaya Prueprak

บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya university

Corresponding Author, Email: wanichayapr@gmail.com

Received August 29, 2022; Revised December 28, 2022; Accepted: December 31, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์แสดงทัศนะเรื่องพระเจ้าของคังกรจารย์และสปิโนซ่า ด้วยวิธีการศึกษาจากเอกสาร หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า ข้อเสนอทางอภิปรัชญาของคังกรจารย์และสปิโนซ่าเสนอว่าพระเจ้าเป็นความจริงหนึ่งเดียว แต่มีความต่างกันในเรื่องของวิญญานที่เป็นอาตมันนั้นอยู่ในตัวบุคคล แต่ของสปิโนซ่าอยู่ภายนอก เขาแยกพระเจ้ายกกับสรรพสิ่งออกจากกัน การเข้าถึงพระเจ้าของคังกรจารย์จึงเป็นการสร้างความรู้จากภายใน ขณะที่สปิโนซ่ากล่าวถึงการหลุดพ้นว่ามาจากการอาศัยเจตจำนงของพระเจ้าที่อยู่ภายนอกช่วยทำให้เกิดการหลุดพ้นได้ ส่วนข้อเสนอทางจริยศาสตร์ คังกรจารย์กับสปิโนซ่าไม่สนใจศีลธรรมที่ต้องพึงพาสติปัญญาของมนุษย์เป็นผู้ตรวจสอบ เนื่องจากวิญญานมีพันนาการ เพราะหาความรู้ที่ถูกต้องถึงธรรมชาติของพระเจ้าจึงทำให้เกิดมายา ฉะนั้น ทุกการกระทำของมนุษย์จึงไม่สามารถนำไปสู่ความหลุดพ้นหรือความบริสุทธิ์ที่แท้จริงได้ มีเพียงแต่พระเจ้าจะช่วยให้เกิดความรู้แจ้งได้

คำสำคัญ: พระเจ้า; คังกรจารย์; สปิโนซ่า

Abstract

This article has objective to show the concepts of God in Sankara and Spinoza. This article employed the documentary research methodology. In the research, it was found that in the same way, they talked that God is monism. It differently named Atman as an individual's inner self, but Spinoza called an objective

being. In Sangara thought, it's possible to know the Brahman with intuition. Spinoza talked that with the God will we get the Spirit of power, and that is important in order to be able to contain in the God. In Ethical approach, they didn't agree the moral judgments of human intelligence because souls are in bondage because they have an incorrect understanding of the nature of God, due to ignorance (avidya). So, everything made by humans didn't make them liberation and salvation. In the end, there is God made it.

Keywords: God; Sankara; Spinoza

บทนำ

การกล่าวถึง “พระเจ้า” นั้นเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ทางศาสนา กล่าวคือผู้ที่เชื่อว่ามีพระเจ้า เป็นการยอมรับว่ามีบางสิ่งอันเป็นสิ่งสูงสุดที่สร้างจักรวาลและออกแบบสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ ซึ่งแนวคิดนี้จะพบว่าถูกปฏิเสธโดยกลุ่มสรรพเทวนิยม (pantheism) ที่มองว่าพระเจ้ากับจักรวาลไม่ได้แยกจากกันแต่เป็นสิ่งเดียวกัน ซึ่งนำไปสู่การไม่เชื่อว่าพระเจ้าสร้างจักรวาลขึ้นมา ขณะที่ผู้ศรัทธาในศาสนาคริสต์มองว่า พระเจ้าเป็นสิ่งอมตะ สมบูรณ์พร้อมทุกอย่างทั้งอำนาจ ความรู้ และความดี (Paul Edwards, Arthur Pap, 1965) การเข้าใจว่าพระเจ้าเป็นส่วนหนึ่งของความศรัทธาทำให้เกิดการยอมรับความมีอยู่อย่างปฏิเสธไม่ได้ และความศรัทธานี้ได้ถูกอธิบายเรื่องพระเจ้านั้นว่าเกี่ยวข้องกับความมีอยู่ในมิติใด มิติหนึ่งไม่ว่าจะอยู่ในจักรวาลและนอกจักรวาลก็ตามที่

ข้อเสนอถึงความมีอยู่ของพระเจ้านั้นจึงเริ่มต้นจากความเชื่อที่แตกต่างกัน เนื่องจากการตอบว่ามีพระเจ้าอยู่นั้นไม่ใช่แค่เพียงระบุแค่พระเจ้ามีองค์ประกอบอะไรบ้าง แต่ต้องตอบให้ได้ว่าพระเจ้าเกี่ยวข้องกับจักรวาลและมนุษย์อย่างไร โดยที่นักคิดบางคนยืนยันว่า พระเจ้าสร้างจักรวาลและปฏิเสธความเชื่ออื่นๆ ที่มองว่าพระเจ้าเป็นเหตุที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ปาฏิหาริย์ กล่าวคือเมื่อใครก็ตาม มีการสวดอ้อนวอนขอพรจากพระเจ้า ก็จะมีผลตามคำสวดอ้อนวอนนั้น รวมถึงการเปิดเผยปาฏิหาริย์ต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิล นักคิดกลุ่มนี้เรียกว่า เทพนิยม (deism) ที่ไม่เชื่อในปาฏิหาริย์ของพระเจ้า และปฏิเสธการดูถูกพระเจ้าว่าเต็มไปด้วยความผิดพลาด เพราะพระเจ้าสร้างสิ่งต่างๆ แล้วก็ต้องแสดงปาฏิหาริย์เพื่อแก้ไขสิ่งที่สร้างนั้นอยู่ตลอดเวลา

ขณะที่ความคิดตรงข้ามของเทวนิยมคือกลุ่มที่อ้างว่าพระเจ้าได้สร้างจักรวาลขึ้นแต่แรก และยังต้องรับผิดชอบด้วยการสร้างปาฏิหาริย์ การให้ตามคำขอของผู้สวดมนต์อ้อนวอน และยังต้องเปิดเผยพระองค์เองให้กับเหล่าศาสดาต่างๆ อีกทั้งพระเจ้ายังมีความสนใจต่อเรื่องความดีความชั่วของมนุษย์ และการเข้ามาเกี่ยวข้องกับข้อเสนอทางศีลธรรมบางเรื่องผ่านศาสนา แนวคิดเรียกว่า เทวนิยม (Theism) ซึ่งแนวคิดแบบเทวนิยมจึงต้านเทวนิยมทางวัฒนธรรมในตะวันตกและยุโรป รวมถึงอเมริกา

ซึ่งต่อมาถูกนำเสนอในนามแนวคิดอไญยนิยม (agnosticism) เป็นแนวคิดที่เสนอให้เห็นว่าเป็นไปไม่ได้ที่มนุษย์จะเข้าใจได้ว่ามีพระเจ้าอยู่หรือไม่ ซึ่งแนวคิดนี้แตกต่างจากอเทวนิยม (atheism) ที่ปฏิเสธความมีอยู่ของพระเจ้าอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากอเทวนิยมไม่ได้สนใจจะตอบคำถามว่า “อะไรคือจุดกำเนิดชีวิต” หรือ “จักรวาลเริ่มต้นจากที่ไหน” แต่อไญยนิยมสนใจต่อคำถามที่ว่า “จักรวาลมีจุดกำเนิดหรือไม่ และถ้ามี จุดกำเนิดนั้นก็เกินกว่าที่มนุษย์จะรับรู้ได้” (Paul Edwards, Arthur Pap, 1965) การอธิบายถึงพระเจ้าว่ามีอยู่หรือไม่ได้นี้ แต่ก็ยังยืนยันได้ถึงความมีอยู่ของพระเจ้าได้ว่ามี แต่การยืนยันเป็นเรื่องที่เกินกว่าที่มนุษย์จะพิสูจน์ได้

ตามข้อเสนอของนักปรัชญาอย่างสปิโนซา (Spinoza) เสนอว่าพระเจ้าเป็นอมตะ เป็นอนันต์ มีอยู่ด้วยตัวเอง (Spinoza, 1992) และเป็นสสารัตถะ (substance) ที่เป็นพื้นฐานของสิ่งที่มีอยู่ (being) โดยจะพบว่าพระเจ้านั้นมีคุณลักษณะที่เป็นอนันต์จากข้อเสนอว่า อะไรก็ตามที่สามารถรับรู้ได้นั้นจะเชื่อมต่อไปถึงการมีอยู่ของสิ่งนั้นผ่านความคิด แต่หากมีบางสิ่งที่เรารับรู้ได้แล้วขยายออกไปได้ไม่สิ้นสุดอย่างพระเจ้ายิ่งสามารถยืนยันทางด้านเหตุผลได้อยู่ดี ซึ่งการที่พระเจ้าเป็นจริงนั้นล้วนเป็นข้ออ้างอิงความจริงทางภววิทยาไม่ใช่มาหาหรือเป็นสิ่งที่เราเข้าใจไม่ได้แต่อย่างใด (Melamed, Yitzhak Y., 2017) การยืนยันว่าพระเจ้านั้นยังคงเป็นสิ่งที่รับรู้ได้นั้นเป็นข้อเสนอเรื่องพระเจ้าที่ช่วยให้มนุษย์สามารถอ้างว่ารับรู้ถึงพระเจ้าได้

ขณะที่ข้อเสนอของสปิโนซานั้นจะเป็นการเสนอให้เข้าใจว่าพระเจ้านั้นมีอยู่ผ่านการยอมรับว่ามนุษย์มีศักยภาพที่เพียงพอในการรับรู้ถึงพระเจ้าได้ ขณะที่คังกรจารย์มองว่าการรับรู้ของมนุษย์อยู่ภายใต้โลกแห่งประสาทสัมผัสที่ปรากฏให้เห็นเท่านั้นซึ่งเทียบได้กับโลกมายา แต่จริงๆ แล้วพระเจ้าอยู่ในโลกที่เราไม่อาจรู้ได้ (James H. Cumming, 2022) โดยจะพบว่าพระเจ้าในทัศนะของตะวันออก มีคำเรียกว่า พรหมัน โดยพรหมันในความหมายของศาสนาฮินดูนั้นอ้างถึงคัมภีร์อุปนิษัทที่ตั้งคำถามว่า มีสิ่งที่เป็นทุกสิ่งในโลกหรือไม่ หรือไม่มีอะไรเลยนอกจากเปลี่ยนแปลง การเกิด การเติบโตและการตาย หรือมีบางสิ่งที่เป็นสื่อและอยู่เบื้องหลังโลกที่เปลี่ยนแปลงซึ่งมีลักษณะเดียวกับสิ่งที่เป็นอมตะ คำตอบต่อคำถามเหล่านี้มุ่งไปที่การอธิบายถึงสิ่งที่เรียกว่า “พรหมัน” ที่ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอมตะและอยู่เบื้องหลังโลก ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้มาจากการยอมรับโลกที่เปลี่ยนแปลงทำให้มีคนตั้งข้อสังเกตถึงความมีอยู่ของพรหมันว่า โลกที่เปลี่ยนแปลงได้ เรารับรู้ได้ แต่พรหมันที่ไม่มีความเปลี่ยนแปลงนั้นจะรับรู้ได้อย่างไร ซึ่งคำถามนี้โยงให้เห็นว่า แล้วอะไรคือความสัมพันธ์กันระหว่างโลกที่เปลี่ยนแปลงกับพรหมันที่ไม่เปลี่ยนแปลง แล้วพรหมันกับโลกเป็นความจริงที่แตกต่างกันหรือเป็นความจริงเดียวกัน ตามคัมภีร์อุปนิษัทได้เสนอว่าพรหมันเป็นความจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลงและปรากฏอยู่ในโลกแห่งความเปลี่ยนแปลงได้ เช่นข้อความว่า “พรหมันสัมพันธ์กับธรรมชาติผ่านช่วงเวลาที่ไม่แสดงปรากฏขึ้นในชั่วพริบตา พรหมันสัมพันธ์กับมนุษย์เมื่อมองผ่านทางด้านจิตใจ การไม่เสื่อมสลายเป็น

ความจริง เช่นเดียวกับประกายไฟที่ลอยอยู่เหนือกองไฟที่ลุกโชติช่วง ยังคงเหลือสิ่งที่ไม่อาจทำลายได้ เป็นสิ่งที่อยู่ลึกสุดและส่งต่อความไม่เสื่อมสลายต่อไป” (Ramakrishna Puligandla, 2008)

พรหมันในข้อความนี้จึงมีอำนาจในตัวเอง เป็นความจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลงและอยู่เบื้องหลังโลกที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งในคัมภีร์อุปนิษัตินี้ดูเหมือนว่าจะมีแนวคิดเกี่ยวกับความจริง 2 แบบคือ โลกที่เปลี่ยนแปลงและพรหมันที่ไม่เปลี่ยนแปลง แต่จริงๆ แล้วมุมมองดังกล่าวนั้นผิด เพราะพรหมันในอุปนิษัตินี้มีเพียงสิ่งเดียว แต่ที่มีความแตกต่างกันที่ปรากฏในโลกนั้นเป็นเพียงแต่ชื่อและรูปแบบเท่านั้น ขณะที่สารัตถะนั้นเป็นอันเดียวเท่านั้นที่จริงแท้มีลักษณะเป็นอมตะและไม่เสื่อมสลาย ตามความหมายที่ว่าเป็นของคังกรจารย์ที่มองว่า พระเจ้าเป็นหนึ่งเดียวเท่านั้นในฐานะเป็นความจริงสูงสุด ไม่ใช่ทั้งในฐานะผู้สร้าง ผู้รักษา หรือผู้รอบรู้ เพราะพระเจ้านั้นอยู่เหนือความสัมพันธ์ใดๆ ในโลก พระเจ้าเกี่ยวข้องกับโลกแห่งปรากฏการณ์ (the phenomenal world) เท่านั้น (Charles Hartshorne and William L. Reese, 1963) ซึ่งวิธีการพิจารณาพรหมันในฐานะของความเป็นพระเจ้าหนึ่งเดียวที่อยู่เหนือกว่าสิ่งอื่นๆ และแยกออกจากสิ่งอื่นจึงเป็นรูปแบบสรวรรพัตริยนิยม (panentheism) โดยรูปแบบการอธิบายความมีอยู่ของพระเจ้าที่อยู่เหนือทุกอย่างที่หลากหลายอันเป็นเพียงรูปแบบในโลกนี้เท่านั้น

จากข้อเสนอของนักคิดตะวันตกและตะวันออกเกี่ยวกับเรื่องพระเจ้า ได้เสนอข้อพิสูจน์ทางด้านเหตุผลที่ยังไปหาหลักฐานบางประการที่ตรวจสอบได้ผ่านประสบการณ์ แม้ข้อสันนิษฐานเหล่านั้นจะมีลักษณะในเชิงเชื่อมโยงกันได้ว่ามีบางสิ่งที่อยู่เหนือประสบการณ์ของมนุษย์อยู่ แต่การอธิบายว่ามีอยู่อย่างไรมันจำเป็นต้องอาศัยข้อเสนอเรื่องพระเจ้าในลักษณะที่หลากหลาย รวมทั้งข้อสังเกตที่เกี่ยวข้องกับการอธิบายทั้งในนักคิดตะวันตกและตะวันออกที่จะช่วยขยายให้เห็นพื้นที่การเปรียบเทียบจุดเหมือน จุดต่างและข้อโต้แย้งทางด้านเหตุผลที่ถูกนำเสนอในแต่ละช่วงเวลาจนสมเหตุสมผลมากขึ้น และอาจทำให้เราได้คำตอบเกี่ยวกับความจริงเหล่านี้ได้มากขึ้นจากหลักเหตุผลที่ถูกเสนอในสมัยต่อๆ มา

ข้อเสนอเรื่องพระเจ้าของคังกรจารย์

แนวคิดเรื่องพระเจ้าถูกเรียกว่าพรหมันในฐานะ ทรงควบคุมทุกสรรพสิ่ง มีธรรมชาติบริสุทธิ์ เป็นอมตะ ทรงภูมิปัญญา มีอยู่อย่างอิสระ เป็นสิ่งที่คังกรจารย์อธิบายถึงพรหมันในลักษณะเชิงองค์ประกอบ ที่มีคุณสมบัติอธิบายข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการแยกกันระหว่างความมีอยู่และไม่มีความมีอยู่ การเปลี่ยนแปลง และการไม่ปรากฏของความเปลี่ยนแปลง และการประกอบรวมกันทั้ง 2 รูปแบบหรือการปฏิเสธทุกสิ่ง คังกรจารย์อธิบายถึงพระเจ้าผ่านสถานะของวัตถุที่ปรากฏทางประสาทสัมผัส แต่พรหมันนั้นเป็นสิ่งที่เหนือประสบการณ์คืออยู่เหนือการรับรู้ว่ามีอยู่หรือไม่อยู่ พรหมันจึงมีอยู่ภายนอก แต่แตกต่างจากสิ่งอื่นตรงที่ว่ามันไม่มีสิ่งนั้นอยู่ที่ไหน แต่จะปฏิเสธก็ไม่ได้ ลักษณะของพรหมันที่มีลักษณะ

ธรรมบริสุทธิ์และทรงภูมิปัญญา (Maganlal A.Buch, 1921) การอธิบายถึงพรหมันในฐานะการรับรู้ นั้นมีข้อจำกัดที่จะเข้าใจได้ ตามองค์ประกอบของการรับรู้ แต่อาจรับรู้ได้ผ่านความเป็นพรหมันในฐานะที่เกี่ยวข้องกับอาตมันจึงทำให้รับรู้ถึงความมีอยู่นั้นได้

ข้อเสนอของคังกราจารย์นำเสนอให้เห็นว่า พรหมันเป็นรากฐานของทุกสิ่ง เช่นเดียวกับที่ทุกคนสามารถรับรู้ถึงความมีอยู่ของอัตตาหรืออาตมัน (Self) ได้ ไม่มีใครคิดว่าอาตมันไม่มี ซึ่งถ้าการมีอยู่ของอาตมันไม่อาจถูกรับรู้ได้ ทุกคนก็จะคิดว่า ฉันไม่มีอยู่จริง การรับรู้ได้ว่าอัตตามีอยู่นี้จึงเป็นเช่นเดียวกับการรับรู้ถึงพรหมัน หากพรหมันเป็นสิ่งที่รับรู้ได้ผ่านอัตตาก็ไม่จำเป็นต้องมีอะไรต้องตรวจสอบ เพราะทั้งคนที่ไม่ได้เรียนรู้และคนที่เข้าใจโลกล้วนมีแนวคิดเดียวกัน ว่าร่างกาย อวัยวะ และโครงสร้างร่างกายล้วนมาจากการสร้างของอาตมันที่ทรงภูมิปัญญา แต่ยังมีองค์ประกอบบางประการที่สามารถข้ามภพข้ามชาติได้แตกต่างจากร่างกาย อาตมันนี้จึงเป็นแค่ตัวแทน (agent) และผู้รับสุขจากการกระทำ โดยถูกใส่เข้าไปให้มีลักษณะของวิญญาณแบบปัจเจกบุคคลที่มีอำนาจการรับรู้ต่างๆ ถึงพรหมัน โดยเฉพาะผลของความสุขที่พรหมันเป็นเจ้าของ ฉะนั้น พรหมันจึงเป็นสิ่งที่เปี่ยมอมตะที่อยู่ในอาตมัน ไม่ใช่วัตถุภายนอกจึงไม่ใช่สิ่งที่ถูก แต่เป็นผู้รู้ (Charles Hartshorne and William L. Reese, 1963) โดยจะพบว่าคำนี้เช่นเดียวกับคำว่า วิญญาณ ที่ปรากฏในแนวคิดกรีก แต่ไม่ได้เกิดจากศาสนาคริสต์ โดยสิ่งที่ชาวกรีกสอนกันนั้นเริ่มต้นจากพีธาโกรัสที่เชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด และมีจุดมุ่งหมายเพื่อการหลุดพ้นสูงสุด โดยอ้างถึงความเป็นอิสระจากการยึดเหนี่ยวทางด้านวัตถุ เพราะจะพบว่า วิญญาณมีทุกขั้วรอบเท่าที่เกี่ยวกับร่างกาย แต่จะเป็นอิสระเมื่อจากโลกนี้ไป จนกระทั่งคำสอนนี้ปรากฏในทางศาสนาจึงเป็นข้อจำกัดว่า วิญญาณที่จะไปดีหรือไม่ดีนั้นมาจากการกระทำที่ดีและไม่ดีอันเป็นคำสอนที่ถูกเพิ่มเข้ามาในภายหลัง (Bertrand Russell, 1974) โดยมีข้อเสนอเรื่องพระเจ้าผ่านแนวคิดทางอภิปรัชญาและข้อเสนอทางจริยศาสตร์ ดังนี้

1. ข้อเสนอทางอภิปรัชญา (Metaphysical Approach) เป็นข้อเสนอที่อธิบายสรรพสิ่งที่ปรากฏอยู่ในโลกที่เชื่อมโยงกับสิ่งที่ไม่ปรากฏ โดยสิ่งเหล่านั้นเป็นที่มาของการพิสูจน์ในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

1.1 พรหมันกับวิญญาณแบบปัจเจก (Brahman and the Individual Soul) พรหมันอันสูงสุดเป็นสิ่งเดียวกัน เพราะพิจารณาจากข้อความว่า สิ่งนั้นคือตัวเรา พรหมันเป็นธรรมชาติจริงของวิญญาณแบบปัจเจก ส่วนธรรมชาติต่อมาเป็นผลที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขอันจำกัดทางมายาซึ่งไม่ใช่ธรรมชาติที่แท้จริง สำหรับวิญญาณแบบปัจเจกนั้นไม่ได้เป็นอิสระในตัวเองเนื่องมาจากความผิดพลาดที่เกิดขึ้นหลังจากการมีมนุษย์และความคิดต่างๆ เกิดขึ้น จนมนุษย์ไม่เข้าใจความรู้ที่แท้จริงของอาตมัน ซึ่งมีลักษณะไม่เปลี่ยนแปลง เป็นอมตะ อันแสดงถึงรูปแบบว่า “ฉันคือพรหมัน” วิญญาณแบบปัจเจกนั้นเป็นผลรวมของร่างกายทั้งหมดผ่านประสาทสัมผัสและจิตใจที่สร้างองค์ความรู้เรื่องอาตมันขึ้น แต่อย่าลืมหาอาตมันนั้นไม่ได้เป็นผลรวมของร่างกายหรือเป็นสิ่งที่มียู่เพื่อเวียนว่ายตายเกิดเท่านั้น แต่

เป็นความจริงแท้ เป็นธรรมชาติอันบริสุทธิ์ที่มีธรรมชาติอันไม่เปลี่ยนแปลง เป็นอมตะ อยู่เหนือสิ่งต่างๆ และกลายเป็นสิ่งสูงสุด ฉะนั้น พรหมณ์ไม่มีอะไรอื่นที่รับรู้ได้ทราบที่ยังมีความเป็นวิญญาณแบบปัจเจกอยู่ ซึ่งผู้มีวิญญาณแบบปัจเจกจะยังคงอธิบายท้องฟ้าเป็นสีฟ้าทั้งที่จริงแล้วเป็นเพียงอากาศที่ไร้สีเท่านั้น (Charles Hartshorne and William L. Reese, 1963) คำอธิบายนั้นเป็นการอ้างถึงข้อเสนอที่แตกต่างกันระหว่างความรู้แจ้งพรหมณ์กับวิญญาณแบบปัจเจกนั้นเป็นคนละอย่างกัน ตราบที่เรายังใช้วิญญาณในการรับรู้อัตมันที่เป็นรูปแบบเฉพาะของแต่ละคน ไม่เป็นอิสระจากความคิดนึกอันเป็นผลของร่างกายก็ทำให้การอธิบายของเรานั้นบิดเบือนไปไม่สิ้นสุด เช่นเดียวกับชายคนหนึ่งเดินไปในเวลากลางคืนเดินไปเห็นผ้า เข้าใจผิดคิดว่าผ้าบนพื้นเป็นงู จึงรีบวิ่งหนีด้วยความกลัว จนคนอื่นบอกกับเขาว่า “อย่ากลัวที่เห็นผ้าไม่ใช่งู” พอรู้ว่าเป็นผ้าเขาจึงหยุดวิ่ง การรู้ของชายคนนั้นทำให้ความคิดที่บกพร่องของเขาหายไป เพราะผ้าอย่างไรก็เป็นผ้าไม่อาจเปลี่ยนเป็นงูได้ การเปรียบเทียบนี้เป็นการเข้าใจว่าวิญญาณแบบปัจเจกเป็นส่วนหนึ่งของการเป็นส่วนของวิญญาณสูงสุดได้ ซึ่งทำให้เห็นว่ามายาทำให้เกิดความแตกต่างของวิญญาณที่รู้และไม่รู้ความจริงนี้

การเข้าใจความจริงจากการเทียบเคียงกันระหว่างความจริงกับการรับรู้ความจริงนั้นต่างกัน การเข้าใจความจริงนั้นขึ้นอยู่กับรับรู้ อาจทำให้เราหลงว่า วิญญาณของเรารับรู้ความจริงได้ แต่เอาเข้าจริงแล้ว วิญญาณไม่ได้รับรู้ความจริง แต่เป็นความจริงต่างหากที่รับรู้ตัวเอง จึงมีคำอธิบายในคัมภีร์ว่า วิญญาณแบบปัจเจกและปรมาตมัน (the Highest Self) ซึ่งแตกต่างกันในชื่อเท่านั้น โดยปรมาตมันและวิญญาณเป็นเหมือนกันระหว่างห้วงและลำตัวงูที่บางทีก็ดูเป็นส่วนเดียวกัน บางครั้งงูก็ขดตัวหรือแผ่พังพาน หรือยืนตัวยืนด้วยขนดหางงู (Charles Hartshorne and William L. Reese, 1963) การเข้าใจว่างูนั้นแยกกันระหว่างหัวกับตัวตรงจุดไหนนั้นไม่อาจบอกได้ แต่จะยืนยันได้ว่าเป็นงูได้ว่าเป็นตัวเดียวกันเท่านั้น ขณะที่เราจะแยกความจริงกับการรับรู้ออกจากกันได้อย่างไรในเมื่อข้อพิสูจน์ว่า เราเป็นมนุษย์ มาจากข้อยืนยันของตัวเราว่าไม่อาจแบ่งแยกเรากับมนุษย์ออกจากกัน แต่หากยังแบ่งได้หรือสร้างความเป็นปัจเจกขึ้นมาได้ก็เท่ากับความจริงกับการรับรู้แยกออกจากกัน

1.2 โลกอันหลากหลายกับพรหมณ์ (The Manifold World and Brahman) การเข้าใจว่าโลกมีความหลากหลายเป็นการตรวจสอบวัตถุภายนอก (objects) กล่าวคือ เวลาที่เรามองไปยังพื้นที่กว้างๆ จะมีความชัดเจนมากกว่าการมองไปยังมุมมองแคบๆ อย่างในแก้วน้ำหรือในกาน้ำ เช่น หากเรามองออกไปบนพื้นทะเลจะพบแสงสะท้อนที่ไม่ได้มีอยู่จริงจากพื้นน้ำเพียงชั่วคราวแล้วก็หายไป การรับรู้สิ่งนั้นไม่ได้เกิดจากธรรมชาติของตนเอง แต่เป็นไปตามลักษณะความหลากหลายที่มาจากสิ่งภายนอกที่แสดงออกมา โดยการแสดงออกมานั้นจะเห็นว่าไม่ได้เป็นองค์ประกอบของพรหมณ์ (Charles Hartshorne and William L. Reese, 1963) ศังกราจารย์จึงเสนอให้เห็น ความหลากหลายของสิ่งต่างๆ ว่าเป็นการมีอยู่ทางปรากฏการณ์ที่ถูกพิจารณาว่าจริง ตราบเท่าที่อัตมันยังไม่เกิดการรับรู้ถึงพรหมณ์ จึงไม่ต่างจากการที่เรารับรู้ว่ามีฝนนั้นจริงจนกว่าเราจะตื่น จึงเป็นเวลา

ยาวนานซึ่งคนไม่สามารถเข้าถึงความจริงของอาตมมันได้ ไม่อาจเข้าใจตัวเองได้ว่าโลกนี้เป็นผลกระทบของวัตถุภายนอก เป็นผลสะท้อนของสิ่งที่ไม่จริง ทำให้เราอยู่ในความไม่รู้ (มายา) ฉะนั้น トラบเท่าที่เรายังไม่มีความรู้จริง แม้จะดำเนินชีวิตแบบปุถุชน หรือปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ไม่อาจทำให้เราหลุดพ้นจากมายาได้ เช่นเดียวกับการที่เรากำลังฝัน เห็นอะไรหลายอย่างในความฝัน แต่พอชั่วขณะที่ตื่นขึ้น เขาก็เข้าใจได้นั้นเป็นความคิดที่ถูกสร้างขึ้นให้รู้ว่าเป็นจริง แต่พอตื่นขึ้นสิ่งเหล่านั้นก็ไม่มีอีกต่อไป ข้อเสนอเรื่องมายาถูกพัฒนาให้เห็นว่าสิ่งเดียวกัน กลายเป็นความต่าง ซึ่งทำให้เห็นหลากหลายของพรหมันถูกมองว่าเป็นปรากฏการณ์เท่านั้น ดังกรณี ที่ “นม” เปลี่ยนเป็นนมเปรี้ยว แต่นมเปรี้ยวนี้ไม่ใช่จะอยู่ยืนนาน หากผ่านไปร้อยปี ย่อมเปลี่ยนแปลงไปอีก โดยสิ่งเหล่านี้ปรากฏตามรูปแบบ และผลกระทบที่มาจากผลกระทบก่อนหน้านี้ (Charles Hartshorne and William L. Reese, 1963)

การเข้าใจพระเจ้าหรือพรหมันผ่านวัตถุภายนอกเป็นการสังเกตโลกปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จนกลายเป็นเงื่อนไขให้สิ่งต่างๆ ในแง่ของข้อเท็จจริง แต่แท้ที่จริงแล้ว สิ่งนั้นไม่อาจเปลี่ยนแปลงโดยสิ่งนั้นย่อมยั่งยืน เพื่อนำไปสู่ความเป็น อัตลักษณ์ของสิ่งเหล่านั้นไว้ไม่หลุดออกจากสิ่งแรกเริ่ม โดยจะพบข้อสังเกตความหลากหลายจากการเปลี่ยนแปลงมาจากต้นเหตุแรกของ “นม” แม้ต้นสายนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปแล้วแต่ก็ยังมิต้นเหตุแรกที่ยืนยันได้ว่าการเปลี่ยนแปลงภายนอกเท่านั้น แต่เบื้องหลังยังคงมีความเป็นนมอยู่

2. ข้อเสนอทางจริยศาสตร์ (Ethical Approach) เป็นข้อเสนอถึงข้อเสนอทางด้านการแสดงออกและการปฏิบัติที่มีต้นเหตุมาจากพระเจ้า คังกรจารย์เสนอข้อเสนอทางจริยศาสตร์นี้โดยเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการอธิบายพระเจ้า แม้จะไม่ได้มุ่งเน้นที่จริยศาสตร์มากนักแต่ก็ถือว่าเป็นการยืนยันถึงพระเจ้าโดยมุ่งไปที่การปฏิบัติทางศีลธรรมที่จะสร้างคุณค่านำไปสู่การรู้ถึงความจริงได้ โดยจริยศาสตร์นั้นจึงไม่ใช่ลักษณะพื้นฐาน แต่เป็นเครื่องมือในการนำไปสู่การหลุดพ้นหรือโมกษะ ซึ่งเป็นสิ่งอมตะในการรับรู้ผ่านสัมผัสโดยปราศจากการเปลี่ยนแปลง เป็นเหมือนอากาศที่อยู่ทั่วทุกแห่ง เป็นอิสระจากการเปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งสูงสุดในตัวเอง โดยสรุปสิ่งนี้ล้วนเป็นอัตลักษณ์ของพรหมันซึ่งถูกเสนอผ่านความรู้สึกของการหลุดพ้น (Maganlal A.Buch, 1921) โดยมีลักษณะทางจริยศาสตร์ดังนี้

2.1 ลักษณะความรู้สึกรู้ ทำให้รับรู้ถึงความภักดีที่ต่อพระองค์มีการอยู่ผ่านการอ่อนน้อมหาเมื่อยามที่ต้องประสบความทุกข์ โดยคังกรจารย์ได้ใช้คำอธิบายผ่านเรื่องพรหมันและความเจ็บปวด (Brahman and Pain) โดยข้อพิจารณาเริ่มต้นจากการพิจารณาถึงพระเจ้ากับข้ออุปมาด้วยแสงสว่าง กล่าวคือ เมื่อเราพิจารณาถึงแสงอาทิตย์และแสงจันทร์ ซึ่งแผ่ไปจนเต็มพื้นที่ทั้งหมดทั้งในมุมตรงหรือมุมโค้ง หากลองเอานิ้วไปวางให้แสงกระทบนั้นก็จะปรากฏให้เห็นนิ้วได้อย่างชัดเจน แต่แสงไม่ได้กลายเป็นรูปทรงของนิ้วนั้น ทั้งหมดที่ทำให้เรามองเห็นนิ้วมีมาจากความว่างที่ทำให้แสงนั้น

เดินทางมาถึงนี้เราได้ ที่นี้ลองจินตนาการถึงเวลาที่เรากำลังเคลื่อนเหยือกน้ำ ดูเหมือนแสงก็จะเคลื่อนที่ไปตามเหยือกน้ำนั้น ทั้งที่จริงแสงก็ไม่ได้เคลื่อนที่ตามซึ่งพระอาทิตย์ก็ไม่ได้ขยับไปตามการเคลื่อนไหวของสิ่งต่างๆ จึงไม่ต่างจากการที่พรหมันจะไม่กระทบต่อความเจ็บปวด ถึงแม้ความเจ็บปวดจะเป็นความรู้สึกอันเป็นส่วนหนึ่งของอาตมันที่เป็นองค์ประกอบของพรหมันก็ตาม (Charles Hartshorne and William L. Reese, 1963) แสงจึงเป็นพรหมัน ขณะที่วัตถุที่แสงกระทบคือมายา ความเจ็บปวดจึงอยู่คู่มายาเท่านั้นแต่ไม่กระทบถึงพรหมันจริงๆ จึงเป็นการแยกกันระหว่างความรู้สึกกับความจริง ปรากฏที่ยังมีความรู้สึกและอ่อนวอนยาม เป็นทุกข์ก็ไม่มีทางเข้าถึงพรหมันได้ ฉะนั้น มนุษย์ที่จะหลุดพ้นหรือเข้าถึงพรหมันได้จึงต้องเป็นอิสระจากความรู้สึกสุขและทุกข์

2.2 ลักษณะการหลุดพ้น นั้นไม่ใช่สิ่งที่จะทำแล้วจะได้ผลสำเร็จคือการหลุดพ้น เพราะถ้าเป็นอย่างนั้นการหลุดพ้นจะเกี่ยวข้องกับใจวาจาและกาย นอกจากการหลุดพ้นไม่ได้ใกล้เคียงกับการเปลี่ยนแปลง นั้นไม่ใช่สิ่งอมตะ เช่นเดียวกับนมเปรี้ยวที่เปลี่ยนแปลงตัวเองได้ตลอดเวลา นั้นทำให้พรหมันไม่ใช่สิ่งที่มาจากการกระทำ อีกทั้งการหลุดพ้นไม่ใช่สิ่งที่จะต้องบรรลุถึง เพราะว่าสิ่งนั้นเป็นส่วนหนึ่งของตัวตน จึงไม่ใช่สิ่งอื่นที่บุคคลจะต้องบรรลุถึงไม่อย่างนั้นพรหมันจะเป็นสิ่งที่แตกต่างจากอาตมัน แต่ในกรณีที่เรากำลังพิจารณาถึงการหลุดพ้นว่าเป็นคุณค่าของอาตมันซึ่งซ่อนอยู่และเป็นที่เข้าใจกันดีว่าทำให้อาตมันบริสุทธิ์ขึ้น เท่ากับเรายอมรับว่าอาตมันเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ได้จากการกระทำบางอย่าง เช่นเดียวกับเรายืนต่อหน้ากระจก แล้วจิตของเราส่องใสหรือหม่นหมองล้วนเกิดจากการกระทำทั้งสิ้น ซึ่งเราทำความสะอาดกระจกนั้นบ่อยแค่ไหน ซึ่งการกล่าวเช่นนั้น ต่างไม่ถูกต้อง เพราะอาตมันไม่ได้ขึ้นอยู่กับกระทำใดๆ เพราะทุกการกระทำนั้นไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เที่ยงแท้ได้ เพราะหากอาตมันเปลี่ยนแปลงไปตามกระทำก็จะมีสิ่งที่เป็นอมตะเป็นผลจากการกระทำนั้นได้ จึงไม่มีอะไรทำให้อาตมันบริสุทธิ์ได้ด้วยกระทำ (Maganlal A.Buch, 1921) การพิจารณาการหลุดพ้นนั้นจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่มนุษย์แสดงออก แต่ขึ้นอยู่กับความรู้ ฉะนั้น ทุกการกระทำไม่ได้มีผลต่อการหลุดพ้นและเข้าถึงพรหมัน เนื่องจากการหลุดพ้นนั้นไม่ใช่อะไรอื่น นอกจากการทำตัวให้หลุดพ้นจากมายา จึงเป็นการสร้างความรู้ที่สมบูรณ์ ฉะนั้นทุกการกระทำจึงนำไปได้แต่ผลที่ดีหรือชั่ว และผลนั้นจะนำกลับมาสู่การเวียนว่ายตายเกิด ไม่มีอิสระจากสิ่งเหล่านั้น

2.3 ลักษณะของการกระทำ ศังกราจารย์เสนอการกระทำนั้นไม่ได้มีผลต่อการหลุดพ้น แต่ความรู้ต่างหากที่ทำให้เกิดการหลุดพ้นหรือเข้าถึงพรหมันได้ ซึ่งความรู้เหล่านี้ เป็นส่วนประกอบหลักของวิญญาณอันเป็นสาระสำคัญแห่งพรหมัน ในการขจัดมายาหรือความไม่รู้ ซึ่งทำให้เห็นวาระบบจริยศาสตร์ของศังกราจารย์นั้นไม่ได้เป็นการนำไปสู่จุดสิ้นสุด นั่นเท่ากับว่าสิ่งที่มนุษย์ทำนั้นไม่ได้ทำให้มนุษย์กลายเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ได้ ทำให้เกิดความเข้าใจได้ว่า ศีลธรรมไม่ใช่เครื่องมือในการเข้าถึงจุดสิ้นสุด แต่ความรู้จักตัวตนต่างหากเป็นส่วนสำคัญสำหรับการบรรลุถึงโมกษะ และเป็นพื้นฐานที่ทำให้ศีลธรรมนั้นมีผลที่สมบูรณ์ขึ้นกล่าวคือเมื่อคนมีความเข้าใจตัวเองได้อย่างสมบูรณ์แบบ มักกลายเป็น

เจตจำนงที่ดีนำไปสู่การกระทำที่บริสุทธิ์ได้ ขณะที่ความรู้ไม่ได้เป็นความรู้คิดทางด้านเหตุผล แต่เป็นเรื่องทางด้านจิตวิญญาณที่จะเข้าถึงความเป็นจริง โดยคังกรจารย์แบ่งจิตออกเป็น 2 รูปแบบคือ จิตที่เป็นผู้รู้ กับจิตที่เป็นผู้เข้าถึงความจริง โดยจะพบว่าหน้าที่เราจำเป็นต้องเข้าถึงความจริงนั้นไม่ได้เปลี่ยนแปลงสิ่งภายนอกแต่เป็นการย้อนกลับมาที่ความรู้ ความรู้สึกและเจตจำนงภายในตัวบุคคลนั้น จะต้องถูกพัฒนาขึ้นมาใหม่ ในแง่นี้จะพบว่าความรู้ที่จำเป็นจะต้องมีเจตจำนงภายในเป็นองค์ประกอบสำคัญในการจะเข้าใจสิ่งต่างๆ และความบริสุทธิ์นี้เองเป็นวัตถุประสงค์ของการกระทำดังกล่าวคือคนที่เข้าถึงความบริสุทธิ์ทางศีลธรรมได้เท่านั้น จึงจะทำให้ความรู้ที่บริสุทธิ์เป็นไปได้ (Maganlal A.Buch, 1921) ข้อเสนอของคังกรจารย์จึงมองว่าคนที่สร้างความรู้ที่บริสุทธิ์ ย่อมปราศจากมายา ล้วนเป็นผู้มีจิตใจบริสุทธิ์ไม่ใช่ว่าในฐานะผู้รู้เท่านั้น แต่เป็นผู้เข้าถึงความจริง

ทัศนะทางจริยศาสตร์จึงเป็นการเสนอให้เห็นว่า ความรู้สึกก็ตาม ความคิดก็ตาม ซึ่งการกระทำที่เรายังอยู่ภายใต้อิทธิพลของความไม่รู้ หรือยังไม่เข้าถึงความบริสุทธิ์อันมาจากความเข้าใจอาตมัยภายในได้อย่างดีพอ ก็จะสร้างมายาได้ตลอดเวลา บุคคลจึงต้องบรรลุปรมันเสียก่อน ไม่ว่าจะทำอะไรก็กลายเป็นสิ่งดีงามได้ทั้งหมด และบรรลุความจริงแท้ ด้วยนำอาตมัยเป็นหนึ่งกับปรมัน ย่อมชัดเจนจากข้อพิพาทนี้เช่นกัน

ข้อเสนอเรื่องพระเจ้าในทัศนะของสปิโนซ่า

สปิโนซ่า (Spinoza) เป็นนักปรัชญาที่ได้เสนอรูปแบบคำอธิบายของพระเจ้าในมิติต่างๆ โดยการอธิบายถึงพระเจ้านั้นจำเป็นต้องอ้างถึงคำสอนทางศาสนาพร้อมกับวิธีการเข้าใจคำสอนเหล่านั้นผ่านการวิเคราะห์ในรูปแบบดังกล่าว โดยจุดประสงค์สำคัญก็เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจพระเจ้าได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผ่านข้อเสนอเหล่านี้ คือ

1. ข้อเสนอทางอภิปรัชญา (Metaphysical Approach) เป็นการกล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญที่ถูกมองผ่านแนวทางที่นักคิดจำนวนมาก พยายามเสนอให้เห็นว่าสิ่งต่างๆ ในโลกไม่น่าจะเกิดขึ้น ด้วยความบังเอิญ เห็นได้ว่า โลกแห่งวัตถุ จึงจำเป็นต้องมีพระเจ้า อนึ่งความจำเป็น (necessary) ไม่ใช่เกิดจากความบังเอิญที่องค์ประกอบต่างๆ มาประกอบเข้าด้วยกัน หลังจากนั้นจึงมีการเปลี่ยนแปลง (Modification) ไปเป็นสิ่งที่ต่างๆ เช่นเดียวกับรูปทรงสามเหลี่ยม จะต้องมียุทธศาสตร์ 3 ด้านเท่านั้นคือความจริง ซึ่งสปิโนซ่า เห็นว่า หากมีความคิดขึ้นว่า ทุกสิ่งล้วนถูกกำหนดโดยพระเจ้า ด้วยเหตุนี้ พระเจ้าจึงเป็นส่วนสำคัญ ของโลกแห่งวัตถุ หรือทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นเหตุผล เพราะสิ่งใด ที่บังเกิดขึ้นอย่างสม่าเสมอ ย่อมต้องมีสิ่งนั้นอยู่ด้วยตลอด เช่นเดียวกับการยอมรับพระเจ้า ว่ามีอยู่ในสรรพสิ่ง ฉะนั้น พระเจ้าจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะเป็นหลักการที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยนำเสนอความถูกต้อง กำหนดด้วยคำนิยามและหลักการที่จะช่วยยืนยันให้ผลสรุปเป็นไปตามหลักการนั้นๆ (Charles Hartshorne and William L. Reese, 1963) โดยการยืนยันเช่นนี้ อาจสะท้อนไม่ชัดเจนนักในอดีต

เนื่องจากที่ผ่านมา การนำเสนอแนวคิดแบบเทวนิยมยังไม่ครอบคลุม เพราะขาดข้อเสนออื่นๆ เป็นองค์ประกอบ ในขณะที่แนวคิดทางศาสนาในตะวันตก ก็สนใจไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับโลกในแง่ความรู้สึกมากกว่า จะเน้นไปที่ความเป็นสาเหตุ (causation) ที่อธิบายภายใต้ผลกระทบ ที่พระองค์บันดาลให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้น จึงทำให้ไม่มีข้อมูลเพียงพอที่จะขยายให้เห็นได้ว่ามีพระเจ้าอยู่ในฐานะเป็นเหตุให้เกิดโลกนี้ได้ แต่หากมีข้อยืนยันเหล่านี้จะช่วยทำให้มีเหตุผลเพียงพอที่จะอธิบายถึงพระเจ้าได้

1.1 อัตลักษณ์ของพระเจ้าและโลกที่เป็นอนันต์ (Identity of God and an Infinite World) เป็นข้อเสนอของสปีโนซาต่อการพิจารณาถึงพระเจ้าในแง่ของความเป็นตัวตน โดยจะพบได้จากการสันนิษฐานว่า ต้องมีสิ่งอยู่ก่อนหน้านี้ ย่อมสร้างการเปลี่ยนแปลงของสิ่งอื่นๆ และสิ่งนั้นต้องมีธรรมชาติที่จะไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งต่างๆ รอบตัว (Charles Hartshorne and William L. Reese, 1963) เป็นข้อเสนอถึงอัตลักษณ์ที่พระเจ้านั้นสะท้อนถึงความแตกต่างทางด้านกายภาพ กล่าวคือพระเจ้านี้มีลักษณะที่ตรงข้ามกับโลกจึงเป็นการให้เหตุผลว่าสิ่งที่ปรากฏคือโลก คำอธิบายนี้เป็นการมองว่า พระเจ้าไม่ใช่สิ่งจำกัด จึงเป็นการทำให้เห็นว่าโลกมีอยู่ภายใต้สิ่งจำกัด จึงไม่อาจอธิบายได้โดยสรรพสิ่งทั้งหลาย ล้วนเกิดขึ้นจากอำนาจของพระเจ้าเป็นเจ้า ส่วนปรากฏการณ์ต่างๆ ย่อมเป็นระเบียบของจักรวาล (สมัคร บวรवास, 2563) ขณะเดียวกันก็ปรากฏถึงสิ่งที่ไม่ปรากฏคือพระเจ้าตามเงื่อนไขจำเป็น ซึ่งจะพบเหตุผลสนับสนุนในแง่ที่ว่า ทุกคนที่พยายามพิจารณา ถึงธรรมชาติของพระเจ้าในลักษณะที่ปฏิเสธว่า พระเจ้ามีรูปทรง โดยข้อเสนอนี้มาจากข้อเท็จจริงที่ระบุถึงรูปร่างของสิ่งต่างๆ ที่มีความยาว ความหนา ความลึกและมีรูปทรงต่างๆ แต่ดูจะเป็นเรื่องไร้สาระที่จะพูดว่าพระเจ้าเป็นสิ่งสูงสุดมีรูปทรงอย่างไร โดยสิ่งที่นักคิดเหล่านี้พยายามแสดงให้เห็นนั้นมาจากเหตุผลที่ต้องการเสนอ ให้เห็นรูปทรงและสิ่งเป็นสาระของพระเจ้า ว่าไม่สามารถพิจารณาได้ เพราะไม่มีใครมีความรู้เพียงพอที่จะอธิบายถึงธรรมชาติของพระเจ้าได้ หรือสามารถบอกได้ว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งที่พระเจ้า ทรงสร้างขึ้น นั่นเป็นหลักฐานเพียงพอและชัดเจนที่จะคิดได้ว่า พระเจ้าไม่ใช่สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากสิ่งอื่นโดยอย่างน้อยก็เห็นได้ชัดว่าไม่มีอะไร ที่จะยิ่งใหญ่หรือนิ่งถึงได้ในความคิดของมนุษย์ ซึ่งนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า สิ่งที่ใหญ่สุดมีลักษณะเป็นอนันต์คือลักษณะของพระเจ้า อันเป็นลักษณะที่เกินเลยกว่ามนุษย์จะเข้าถึง (Charles Hartshorne and William L. Reese, 1963) การเข้าใจว่าพระเจ้านี้มีลักษณะทางธรรมชาติ เชื่อมโยงกับโลกทัศน์เกี่ยวกับสิ่งที่ปรากฏอยู่ในโลก จึงเป็นการเกินเลยกว่าจะพิจารณาจากประสาทสัมผัส แต่ขณะเดียวกันก็สามารถให้เหตุผลสนับสนุนถึงพระเจ้าไม่ใช่ในฐานะอัตลักษณ์ที่ตรงข้ามกับการรับรู้ของมนุษย์โดยชี้ไปที่เหตุผลการไม่มีอยู่ของพระเจ้าบนโลกหรือการมองถึงข้อจำกัดต่างๆ ที่ถูกนำเสนอผ่านประสาทสัมผัสแต่รับรู้ได้ผ่านเหตุผลอีกที

1.2 ไม่มีความบังเอิญในพระเจ้าและโลก (Absence of Contingency in God and World) การพิจารณาในแง่อภิปรายอย่างหนึ่ง คือข้อเสนอว่าอะไรเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดมา และอะไร

คือความบังเอิญ ซึ่งจะพบได้ว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกนั้น ล้วนเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดมาแล้ว คือไม่มีอะไรที่เกิดขึ้นแบบบังเอิญ เนื่องจากทุกอย่างมีอยู่อย่างจำเป็น กล่าวคือทุกสิ่งที่เกิดขึ้น ย่อมมีหน้าที่ทำให้เกิดสิ่งต่างๆ ขึ้น โดยสปิโนซาได้เสนอวิธีการเข้าใจพระเจ้า ในฐานะที่พิจารณาจากสิ่งในโลก ที่ไม่มีความบังเอิญ แล้วจึงพิจารณาต่อไปว่า พระเจ้าไม่อาจเรียกว่าเป็นสิ่งบังเอิญ แต่พระเจ้าเป็นสิ่งที่อยู่อย่างจำเป็น (necessity) โดยจะได้จากรูปแบบต่างๆ ในธรรมชาตินั้นไม่ได้เป็นไปโดยความบังเอิญ แต่มาจากกำหนดทุกๆ เหตุการณ์ ซึ่งสิ่งที่เป็นเหตุของทุกเหตุการณ์ก็คือพระเจ้า ไม่ใช่แค่เพียงแค่มีอยู่เท่านั้น เพราะหากไม่มีอะไรกำหนดทุกสิ่งให้ทำงานแบบนั้น ทุกอย่างก็เป็นไปไม่ได้ นอกจากทุกสิ่งไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ ซึ่งสามารถเข้าใจได้ผ่านธรรมชาติแบบกัตตภาพ (active) และแบบกัมมภาพ (passive) เช่นกรณีที่มีเหตุการณ์เกิดมาแล้วในอดีต ทุกคนก็จะยอมรับถึงว่าเหตุในอดีตเป็นผู้กระทำ (active) ให้เกิดผลในปัจจุบัน ซึ่งในแง่หนึ่งจึงเป็นการแสดงให้เห็นว่ามีสิ่งที่เป็นนิรันดร์ เป็นอนันต์เป็นต้นเหตุของการกระทำนั้น เป็นเหตุที่ไม่มีอะไรกระทำต่อพระเจ้าได้ ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ผ่านสิ่งที่เป็นผลหรือกัมมภาพ (passive) ที่มาจากความจำเป็นของพระเจ้า (Charles Hartshorne and William L. Reese, 1963) ทุกสิ่งย่อมมีผลตามมาโดยรูปแบบทั้งความเป็นเหตุและผลนี้จึงอยู่ภายใต้ธรรมชาติหรือคุณลักษณะของพระเจ้า หรืออาจกล่าวได้อย่างที่พระเจ้าทรงสร้างทุกสรรพสิ่งเพื่อประโยชน์แก่พระองค์เท่านั้น และไม่ใช่เพื่อประโยชน์แก่สิ่งที่พระองค์สร้างขึ้น (Spinoza, 1992) การเข้าใจบริบทนี้มาจากความจำเป็นของกฎธรรมชาติว่าเป็นเบื้องหลังของสิ่งต่างๆ และเป็นพื้นฐานของข้อเท็จจริงทั้งหมด สปิโนซาเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า พระเจ้า ในฐานะผู้สร้างสรรพสิ่ง ไม่ใช่ในฐานะผู้ถูกสร้างขึ้นมา

สปิโนซาเสนอว่าพระเจ้านั้นอยู่อย่างจำเป็นในแง่ของเหตุผล อันเป็นวิธีการอธิบายถึงพระเจ้า ซึ่งคำอธิบายทั้งหมด ล้วนมาจากข้อความที่เป็นเหตุเป็นผลกัน โดยข้อเสนอทางอภิปรัชญาเกี่ยวกับพระเจ้าเป็นการเสนอถึงรูปแบบบางอย่างที่ตรงข้ามกับวัตถุทางรูปธรรมเป็นส่วนใหญ่ เพื่อใช้เหตุผลอธิบายถึงข้อจำกัดและการเข้าใจพระเจ้าที่เป็นอนันต์ การใช้วิธีการอธิบายนี้เป็นการเสนอถึงข้อความตรงข้ามหรือการให้เหตุผลถึงสิ่งที่ไม่ปรากฏในแง่ของความเป็นไปได้ และความจำเป็นนั้นเป็นกฎที่ถูกอธิบายถึงความเป็นเหตุผลที่มนุษย์สามารถรับรู้ได้ แต่ไม่สามารถจะเข้าถึงรูปแบบดังกล่าวได้ด้วย การเข้าใจนั้นเนื่องจากข้อจำกัดทางด้านประสาทสัมผัสเป็นต้น

2. ข้อเสนอทางจริยศาสตร์ (Ethical Approach) สปิโนซาพิจารณาข้อเสนอทางจริยศาสตร์ผ่านพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้ทุกสรรพสิ่งเกิดขึ้นโดยจะพบลักษณะคำอธิบายดังกล่าวผ่านลักษณะเจตจำนง (will) อันเป็นวิธีการอธิบายว่าพระเจ้านั้นมีเจตจำนงเชิงเหตุผลในการสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นมา ซึ่งเจตจำนงนั้นมุ่งหมายถึงการมีการเข้าใจถึงสิ่งต่างๆ ล้วนมีเป้าหมายทั้งสิ้น เช่นเดียวกับการอธิบายว่า หากมีแนวคิดอื่นๆ ที่ว่าโลกนั้นไม่ได้สร้างจากพระเจ้า แต่มีการสร้างอย่างเป็นอิสระก็เป็นไปได้ที่อำนาจของพระเจ้าจะหายไป เป็นการยกเรื่องเสรีภาพของมนุษย์ขึ้นมาพิจารณาแทน เพราะการอธิบายถึงพระเจ้ากับโลกนั้นมุ่งหมายเชิงเหตุและผลในแง่ของความมีเจตจำนงของสิ่งต่างๆ หากโลก

ไม่ได้ตกอยู่ภายใต้เจตจำนงของพระเจ้าก็เท่ากับว่ามนุษย์ถูกสร้างขึ้นมาเองและสามารถที่จะมีเจตจำนงเองได้ ซึ่งข้ออ้างนี้เกี่ยวข้องกับการอ้างถึงสิ่งแรกเริ่มนั้นไม่อาจจะไปได้ถึงอัตลักษณ์ของตัวเอง โดยสิ่งนั้นต้องเป็นอิสระจากสิ่งอื่นๆ ขณะที่การสร้างอัตลักษณ์ให้กับสิ่งอื่นนั้นจะมาจากการสร้างโลกให้มีพระองค์อยู่ในโลกนั้น เป็นลักษณะที่เรียกว่า “สรรพเทวนิยม” (pantheism) ขณะที่การสร้างโลกให้มีพระองค์อยู่ในนั้น โลกก็ต้องใหญ่กว่าพระองค์ แต่พระองค์นั้นใหญ่กว่าโลก ฉะนั้น พระองค์จึงไม่ได้อยู่ในโลก ตามแนวคิดแบบ “สรพพันตรเทวนิยม” (panentheism) ที่มองว่าพระเจ้าสร้างทุกสิ่งแต่ไม่ได้อยู่ในสิ่งนั้น เป็นเพียงพลังงานที่อยู่เบื้องหลังสิ่งนั้น โดยกระบวนการพิสูจน์มี 2 แบบ คือ

ก. การตรวจสอบแรก เป็นการตรวจสอบในแง่ของรูปทรง เป็นการประเมินเฉพาะส่วนที่เป็นลักษณะเฉพาะของพระเจ้าและเปรียบเทียบกับสิ่งที่มีอยู่ภายนอกหรือรูปแบบของความเป็นจริงทางกายภาพพบว่า คุณสมบัติทางด้านรูปแบบของวัตถุในพระเจ้านั้นเป็นสิ่งไม่มีจำกัด และทุกสิ่งทางกายภาพมีขนาดและรูปทรงยกเว้นจักรวาลทางกายภาพ เพราะไม่มีใครรู้ได้ถึงความจำกัดหรือรูปทรงของจักรวาลได้ อีกทั้งเรายังไม่สามารถรับรู้ได้ถึงจุดสิ้นสุดของจักรวาล

ข. การตรวจสอบที่สอง เป็นการพิสูจน์ถึงสิ่งที่จะเป็นองค์ประกอบของพระเจ้า โดยจะพบได้เช่นเดียวกับโลกนั้นมาจากองค์ประกอบต่างๆ ที่มีอยู่ภายนอกของโลก จึงไม่มีหลักฐานยืนยันว่าจักรวาลทางกายภาพที่มีทุกอย่างมารวมกันนั้น จะมีบางสิ่งที่แยกตัวเองออกมาได้ เช่นเดียวกับการแยกส่วนต่างๆ ในจักรวาลจึงไม่สามารถทำได้ มีแค่การเปลี่ยนแปลงของทุกสิ่งที่มีอยู่ในจักรวาล

สปิโนซ่าเชื่อว่า ส่วนที่ลึกซึ้งในโลกทางวัตถุเป็นสิ่งที่เกินกว่ามนุษย์จะเข้าใจ และเป็นสิ่งเดียวกับพระเจ้า ซึ่งจักรวาลนี้ จึงไม่ใช่ผลรวมของวัตถุต่างๆ เท่านั้น และไม่อาจกล่าวได้ว่าไม่มีวัตถุทางกายภาพในพระเจ้า ฉะนั้น เราจึงไม่สามารถอธิบายโลกทางกายภาพได้ หากไม่อ้างอิงถึงพระเจ้า โดยการอธิบายถึงความคิดของมนุษย์ไม่มีความสมบูรณ์เชื่อมโยงไปหาความสมบูรณ์ของพระเจ้าได้ เช่นเดียวกับเราอธิบายถึงร่างกายที่ไม่สมบูรณ์ของมนุษย์ โดยเชื่อมโยงไปหาความสมบูรณ์ของพระเจ้าได้ ซึ่งสปิโนซ่าได้พยายามจะรักษาการสร้างตรรกะด้วยการอ้างถึงข้อจำกัดด้านเวลาและประสบการณ์ โดยข้อเท็จจริงที่ผ่านมาในอดีตนี้ มีอยู่อย่างจำกัด มาจากชีวิตมนุษย์ไม่ยืนยาวพอ ที่จะพิสูจน์ได้ว่าสิ้นสุดของจักรวาลมีอยู่ตรงไหน ผิดกับพระเจ้าที่มีเวลาไม่จำกัด หลักฐานต่างที่มีอย่างสมบูรณ์ สปิโนซ่าจึงเป็น “สรพพันตรเทวนิยม” (panentheism) มากกว่าจะเป็น “สรรพเทวนิยม” (pantheism) (Charles Hartshorne and William L. Reese, 1963) การที่สปิโนซ่ากล่าวถึงสารัตถะ (Substance) หรือธรรมชาติว่าเป็นรากฐานนำไปเป็นสิ่งที่เดียวกับพระเจ้า เพราะว่าพระเจ้าคือสิ่งที่ เป็นอิสระจากสิ่งปวงย่อมหมายถึงทุกอย่างหนึ่งซึ่งไม่มี ขอบเขต วางเปล่าบริสุทธิ์ ไม่สามารถมองเห็นตาเปล่า นอกจากนั้นยังคงเป็นสิ่งเดียว คือสารล้วนเป็นสิ่งที่ไม่จำกัดบนความหลากหลาย เพราะว่าพระเจ้าเป็นสิ่งเดียวกับสารัตถะ การกล่าวถึงพระเจ้านี้ได้เป็นจิตหรือบุคคลใดๆทั้งสิ้น นอกเสียจากธรรมชาติหรือสิ่งทั้งปวง คือสรรพเทวนิยม โดยสปิโนซ่ากล่าวถึงความจริงแท้อันนิรันดร์ มีใจจิต เนื่องจาก

พระผู้เป็นเจ้าของสรรพสิ่งในรูปแบบลักษณะปรัชญาสารนิยม ซึ่งสรรพสิ่งเป็นบ่อเกิดแห่งพลังงานอย่างหนึ่ง คือการแสดงถึงอำนาจของพระเจ้า ทรงเป็นรากเหง้าแห่งสรรพสิ่ง ทรงสถิตในทุกสรรพสิ่ง ในขณะเดียวกันนั้น พระเจ้าทรงสถิตเหนือธรรมชาติ โดยพระองค์นั้นทรงเป็นอิสระจากสรรพสิ่ง ย่อมเป็นสิ่งสมบูรณ์ กล่าวได้ว่า ทุกสรรพสิ่งรวมเป็นหนึ่งเดียวคือสารัตถะหรือพระผู้เป็นเจ้าของ ทรงดำรงอันยิ่งใหญ่ เป็นส่วนหนึ่งของส่วนย่อยในรูปแบบความหลากหลายของสารัตถะ จึงเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งเหล่านั้น แม้ว่าไม่มีสารัตถะย่อมอยู่ไม่ได้เช่นเดียวกัน (สมักร บรูวาส, 2563) ข้อเสนอนี้เป็นการพิจารณาพระเจ้าผ่านเจตจำนงหรือความตั้งใจที่ทำให้เห็นว่าพระเจ้าในฐานะที่เป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง โดยพระองค์ไม่ได้ปรากฏอยู่ในสิ่งนั้น ข้อเสนอนี้เป็นการพิจารณาถึงความเป็นไปได้ที่มนุษย์จะมีเจตจำนงได้ก็ต่อเมื่อตนเองเป็นอิสระจากทุกสิ่ง แต่มนุษย์ไม่อาจมีเจตจำนงเช่นนั้นได้เนื่องจากมนุษย์ยังอยู่ภายใต้เงื่อนไขของโลก แตกต่างจากพระเจ้าที่เป็นเจ้าของเจตจำนง เพราะไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งใดๆ

การวิเคราะห์ข้อเสนอเรื่องพระเจ้าในทัศนะคังกรจารย์และทัศนะสปิโนซา

ข้อเสนอเรื่องพระเจ้าในวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างตะวันตกและตะวันออกนั้นได้เสนอถึงรูปแบบของพระเจ้าในฐานะเป็นสิ่งเดียวกับสรรพสิ่ง หรือเป็นสิ่งที่ถูกแยกต่างออกไปจากสรรพสิ่ง ซึ่งข้อเสนอเหล่านี้จะได้วิเคราะห์ตามลักษณะของการเสนอผ่านอภิปรัชญาและจริยศาสตร์ ผ่านทัศนะของคังกรจารย์และสปิโนซา ดังนี้

1. ข้อเสนอทางอภิปรัชญา ทั้งสองแนวคิดต่างเสนอถึงว่ามีพระเจ้าแบบเอกนิยม (monism) คือมีหนึ่งเดียวเท่านั้นไม่มีมากกว่าหนึ่ง สปิโนซาว่า “ไม่ว่าอะไรก็ตามล้วนมีอยู่ในพระเจ้า และไม่มีอะไรเลยที่มีได้หรือถูกยอมรับได้โดยปราศจากพระเจ้า” (Spinoza, 1992) ทั้งหมดมาจากคำจำกัดความ ของคำว่าพระเจ้านั้นเป็นสิ่งอมตะสมบูรณ์แบบ คือ มีอนันต์เป็นองค์ประกอบ และแสดงผ่านความเป็นอนันต์และเป็นอมตะ ลักษณะที่เป็นอนันต์นั้นทำให้ไม่มีช่องว่างสำหรับสิ่งอื่น ขณะที่ธรรมชาติของพระเจ้านั้นจะมีอยู่ภายใน อันเป็นสิ่งสมบูรณ์ที่อาจรับรู้ได้ด้วยตัวมนุษย์เอง แต่การรับรู้ธรรมชาติว่าเป็นสิ่งสมบูรณ์นั้น อาจรับรู้ได้ว่ามีหลากหลายแบบ เพราะเกี่ยวข้องกับข้อจำกัดของการรับรู้ หากปล่อยให้ขึ้นอยู่กับรับรู้ ก็จะเป็นการทอนให้พระเจ้านั้น กลายเป็นวัตถุที่ถูกรู้เท่านั้น เมื่อเป็นอย่างนั้น พระเจ้าก็จะเป็นอย่างที่ที่หลากหลาย ตามแต่ที่มนุษย์จะจินตนาการได้ ซึ่งลักษณะการจินตนาการทำให้คุณลักษณะของพระเจ้าแตกต่างกัน จึงยากจะอธิบายว่าเป็นสิ่งที่จริง คือสิ่งเดียวกันได้ เนื่องจากมนุษย์มีข้อจำกัด เมื่อถูกจำกัดด้วยสิ่งอื่น เช่น ร่างกายเป็นสิ่งจำกัด เพราะเราตัวเล็กกว่าก็ต้องยอมรับคนที่มีย่างกายใหญ่กว่า ส่วนความคิดของเราที่เล็กกว่า จึงถูกจำกัดด้วยความคิด ที่ยิ่งใหญ่กว่า แต่จะพบว่าร่างกายเป็นคนละอย่างกับความคิด ฉะนั้น ร่างกายจึงไม่ถูกจำกัด โดยความคิดหรือความคิดไม่ได้ถูกจำกัดโดยร่างกาย” (Spinoza, 1992) ข้อพิจารณานี้จึงมองไปที่จิตใจและร่างกายนั้นมีคุณสมบัติต่างๆ ที่แตกต่างกันไป และตั้งแต่องค์ประกอบเหล่านี้เป็นลักษณะทางด้านสารัตถะของ

พระเจ้า จึงทำให้จิตใจและร่างกายนั้น เป็นความแตกต่างทางด้าน ลักษณะของแต่ละคน และไม่มีการเชื่อมโยง ทำให้พระเจ้าของแต่ละคน อาจไม่มีอะไรที่เชื่อมโยงกัน เนื่องจากสปีโนซามองว่าใจนั้น ไม่ได้เป็นผลหรือเกิดจากผลของร่างกาย (Kenneth Dorter, 2014) พระเจ้าบนพื้นฐานของรูปแบบจิตใจ และร่างกายที่แตกต่างกันของแต่ละคนไม่ได้เชื่อมโยงกับสิ่งอื่นๆ เพราะตามแนวคิดของสปีโนซ่า เรื่องใจและกายเป็นระบบที่ไม่ได้มีผลต่อกัน แต่คงกราจารย์มองว่า ตัวตนของบุคคลแต่ละคน ล้วนเป็นสิ่งที่สูงสุดเช่นเดียวกัน ขณะที่ความเป็นบุคคลตามแบบแนวคิดของสปีโนซ่า ถูกมองในแง่ของจิตวิทยา ผ่านความรู้สึกในแง่ของความคิด ความรู้สึกและความปรารถนา ส่วนใจ (มโนส) ในความหมายของคังกรจารย์ต่างจากอาตมัน กล่าวคือ ใจนั้นถูกสร้างขึ้นด้วยมายา ขณะที่อาตมันนั้นอยู่เหนือกว่าหลักการพื้นฐาน ทางด้านจิตวิญญาณ เพราะสิ่งที่สร้างประสบการณ์นั้นมีพื้นฐานของความไม่สมบูรณ์ ทำให้มีศักยภาพ ในการเติบโตและเสื่อมลงได้ โดยใจในความหมายของคังกรจารย์จึงเป็นทั้ง 2 สิ่งในเวลาเดียวกัน คือจะเป็นผู้รับรู้ก็ได้และสิ่งที่รับรู้ก็ได้ (Maganlal A.Buch, 1921) ซึ่งตรงนี้แตกต่างจากสปีโนซ่า ที่มองว่าวิญญาณนั้นแยกออกจากชีวิต ไม่ใช่ความคิด ความรู้สึกและเจตนา โดยสิ่งนี้ไม่มี ความหมาย ที่จะสามารถจะพิจารณาได้ ทำให้ความเข้าใจเรื่องอาตมันนั้น มีอยู่แต่ในการอธิบายของคังกรจารย์ ที่รวมกันไว้ในแง่ของจิตใจนั้นดูจะรวมเป็นอันเดียวกันได้ระหว่างอาตมันกับพรหมัน

ขณะที่มุมมองต่อสสารัตถะ (substance) เป็นสิ่งที่แน่นอนนัต เป็นอยู่ด้วยตัวเอง และสิ่งนั้น เรียกว่า พระเจ้า (God) สปีโนซ่าอธิบายสสารัตถะพระเจ้าทรงสถิตเหนือธรรมชาติ โดยพระองค์นั้นทรงเป็นอิสระจากสรรพสิ่ง ย่อมเป็นสิ่งสมบูรณ์ กล่าวได้ว่า ทุกสรรพสิ่งรวมเป็นหนึ่งเดียวคือสสารัตถะ (Substance) หรือพระเจ้าเป็นเจ้า ทรงดำรงอันยิ่งใหญ่ เป็นส่วนหนึ่งของส่วนย่อยในรูปแบบ ความหลากหลายของสสารัตถะ (Substance) จึงเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งเหล่านั้น แม้ว่า ไม่มีสารย่อมอยู่ไม่ได้ เช่นเดียวกัน (สมักร บุรวาส, 2563) พระเจ้าจึงเป็นสิ่งที่อยู่ภายในสิ่งต่างๆ แต่สิ่งเหล่านั้นไม่มีสิ่งอื่นอยู่ภายใน ซึ่งแนวคิดของสิ่งที่เป็นสสารัตถะเหล่านี้ไม่ได้ต้องการสิ่งอื่น เนื่องจากสิ่งนั้นได้กลายเป็นรูปแบบอยู่แล้ว สสารัตถะของสิ่งต่างๆ นั้นก็เหมือนกับคลื่นกับน้ำ ภาชนะดินเผากับดิน ซึ่งคังกรจารย์อธิบายถึงความสัมพันธ์ในโลกอันหลากหลายของพรหมัน โดยนักวิชาการมองว่าทั้งสสารัตถะของสปีโนซ่าและพรหมันของคังกรจารย์คือสิ่งเดียวกัน (James H. Cumming, 2022)

แต่สิ่งที่แตกต่างกันคือคังกรจารย์และสปีโนซ่าขึ้นอยู่ด้วยความสัมพันธ์ที่อยู่ภายในนั้น โดยคังกรจารย์โต้แย้งว่า คลื่นซ่อนอยู่ในน้ำ จึงมีน้ำเท่านั้นที่จริง ส่วนคลื่นนั้นมาชั่วคราวจึงไม่จริง ขณะที่สปีโนซ่าได้ว่าทั้งน้ำและคลื่นต่างเป็นจริงเท่ากัน แม้เขาจะยอมรับว่าคลื่นเป็นสิ่งชั่วคราว แต่สปีโนซ่าเหมือนกับนักปรัชญาที่เชี่ยวชาญด้านคัมภีร์ ที่พยายามเข้าใจทุกๆ ความหลากหลายที่เกิดขึ้นทุกๆ การเปลี่ยนแปลงของโลกทำให้เกิดขึ้น ในแต่ละช่วงเวลาของสิ่งที่เป็นอมตะอย่างพระเจ้า ซึ่งรูปแบบเป็นจริงก็เพราะว่าสิ่งเหล่านี้เป็นพระเจ้า หรือ “สสารัตถะ” ที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาเท่านั้น โดยเขากล่าวว่า “ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นอมตะและความคงทนนั้นล้วนเกิดขึ้นจาก

รูปแบบนี้ สำหรับสำหรับสิ่งที่เป็นอมตะและความคงนั้นเป็นเพียงรูปแบบเท่านั้น ที่สามารถอธิบายได้ถึงการมีอยู่ที่ทนทาน โดยสิ่งนั้นมีสาระัตถะที่มีความเป็นอมตะ” (Melamed Yitzhak, 2013) ศังกราจารย์ได้ระบุถึงพระเจ้าหรือพรหมนั้นว่าอยู่ในส่วนสูงสุดของการแบ่งระหว่างแบบอัตวิสัยและปรวิสัย โดยพรหมเป็นจิตวิญญาณบริสุทธิ์ปราศจากรูปแบบ (อรูป) และปราศจากคุณลักษณะ (นิรคุณะ) และสิ่งต่างๆ ภายนอกที่เคลื่อนไหวได้นั้นปรากฏไม่จริง (อปหาสะ) ในการรับรู้ สปิโนซามองว่ารูปแบบและบริบทต่างๆ เป็นสิ่งที่มีอยู่ในพระเจ้า และพระองค์ก็ทำให้ความเป็นจริงเกิดขึ้นผ่านโลกที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยสปิโนซาใช้คำว่า “การกินพื้นที่” (extension) เช่นเวลาเพื่ออธิบายโลกทางวัตถุในแง่ทางนามธรรม โดยใช้คำว่า “รูปแบบของการกินพื้นที่” เพื่ออธิบายระหว่างสิ่งต่างๆ มีความแตกต่างจากวัตถุดิบที่สร้างขึ้น ผ่านคำว่า “ร่าง” (body) ซึ่งเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหว และหยุดอยู่เป็นรูปแบบเดียวกัน ซึ่งร่างนี้ถูกสร้างขึ้นจากร่างเล็กๆ อื่นๆ จำนวนมาก ขณะที่คำว่า “ความคิด” (idea) เพื่อระบุถึงความคิดที่ต่างกัน โดยความคิดนั้นทำให้เราเข้าใจถึงการที่ใจเกิดขึ้น เพราะใจเป็นสิ่งที่คิดได้ บางครั้งใจก็คือรูปแบบของความคิดอันเป็นลักษณะทางนามธรรม เช่นเดียวกับคำว่า เวลา (time) ฉะนั้น ศังกราจารย์จึงมองพระเจ้าเป็นความจริงสิ่งเดียว ขณะที่สปิโนซาแยกกันระหว่างพรหมนั้น กับสรรพสิ่ง ซึ่งล้วนแต่เป็นจริงทั้งสิ้น การที่เราเข้าใจพระเจ้าได้ก็มาจากการเข้าใจสรรพสิ่งไปพร้อมกันด้วย แต่ศังกราจารย์มองว่าการเข้าใจอาตมมันที่อยู่ในตัวเราเป็นการเข้าใจ ว่าทุกอย่างรอบตัวเรานั้น เป็นเพียงมายา ที่ถูกทำให้เข้าใจว่าจริงเท่านั้น การเข้าใจนี้ จึงเป็นการเข้าถึงพรหมัน คือความเป็นจริงสูงสุด

2. ข้อเสนอทางจริยศาสตร์ ข้อเสนอนี้เป็นการเสนอของกลุ่มนักปรัชญาตะวันตก ที่เริ่มต้นจากการมองว่าแนวคิด ที่ช่วยทำให้เกิด กระบวนการพัฒนาความเป็นมนุษย์และ สร้างศีลธรรมขึ้นมา นั้น ล้วนมาจากแนวคิดสมัยใหม่ ที่ขยายมาจากระบบทางอภิปรัชญาเป็นหลัก โดยพิจารณาจากศาสนาเป็นพื้นฐาน ขณะที่นักคิดตะวันตกนั้น มองว่าทุกอย่างเป็นแค่เรื่องมายา เป็นแค่เรื่องโลก จึงพยายามเสนอสิ่งที่อยู่เหนือกว่านั้น โดยปราศจากเวลา สถานที่และมีแต่ความว่างเปล่า ศังกราจารย์ถือว่าโลกนี้ เป็นเรื่องของมายา ทำให้เกิดเวลา สถานที่ ถูกสร้างขึ้นด้วยสมอง ในแง่ศีลธรรมและศาสนาก็เป็นเหมือนของเล่นสำหรับเด็กเท่านั้น (Maganlal A.Buch, 1921) ดูเหมือนข้อเสนอของศังกราจารย์จะไม่สนใจเรื่องศีลธรรม ที่มีอยู่ในโลกผ่านการไตร่ตรอง ด้วยสติปัญญาของมนุษย์จะเป็นสิ่งที่จริง และตรวจสอบได้ อีกทั้งการเข้าถึงพระเจ้า ก็ไม่ใช่เกิดจากการกระทำใดๆ อันเป็นของมนุษย์ ขณะที่ข้อเสนอ ของสปิโนซา จะต่างจากศังกราจารย์ในแง่ ของการปฏิบัติตามศีลธรรม ที่มนุษย์ได้รับมาจากพระเจ้านั้น ไม่ได้เกิดจากการที่มนุษย์คิดขึ้นเอง โดยความเป็นจริง ก็คือหากมนุษย์ไม่ได้มีเจตจำนงเป็นของตัวเอง แต่ถือเอาตามเจตจำนง ของพระเจ้าตามลักษณะ ที่เรียกว่า ตัวแทนทางศีลธรรม (moral agent)

แม้สปิโนซาและศังกราจารย์จะเห็นร่วมกันว่าพระเจ้านั้นมีอยู่ แต่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับมนุษย์ คุณจะทำให้ระบบศีลธรรมนั้น เป็นข้อจำกัดที่ไม่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมของมนุษย์ เนื่องจากศีลธรรมนั้นถูกมองว่า

ไม่ได้เกี่ยวข้องกับอภิปรายและพระเจ้า ไม่ควรพิจารณาสิ่งต่างๆ ว่าถูกต้องได้ หากจักรวาลและพระเจ้าเป็นสิ่งเดียวกันและเหมือนกัน ก็จะไม่มีการอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ อย่างที่มนุษย์อธิบายถึงคำว่า “ดี” หรือ “ชั่ว” ได้ ถ้าเป็นอย่างนั้น พระเจ้าจึงเป็นสาระแก่นั่น มีอำนาจที่เป็นเหตุทำให้สิ่งต่างๆ มีอยู่เท่านั้น ฉะนั้น สิ่งต่างๆ ในพระเจ้าจึงจำเป็นต้องเป็นอนันต์โดยมีความสมบูรณ์พร้อม ถ้าทุกสิ่งเป็นพระเจ้า ทุกเหตุการณ์จะต้องสมบูรณ์และมีอยู่อย่างจำเป็น เพราะทุกอย่างขึ้นอยู่กับพระเจ้าโดยตรง แต่สปีโนซาเสนอให้เห็นว่าจักรวาลนั้นไม่มีศีลธรรมเพื่อหลีกเลี่ยงการพิจารณาความแตกต่างระหว่างคำว่า “ดี” และ “ชั่ว” ทางอภิปราย คำอธิบายพระเจ้าในเชิงไม่มีตัวตนนั้น จึงเป็นวิธีอธิบายที่ถูกพัฒนาขึ้น ตามรูปแบบเชิงภววิทยา และไม่ได้ขึ้นอยู่กับพิจารณาบนกิจกรรม และหลักการของมนุษย์ ซึ่งธรรมชาติไม่ได้มีเป้าหมายที่ตายตัวว่าทุกสิ่ง และทุกสิ่งอย่างนั้นเป็นแค่เรื่องจินตนาการของมนุษย์ (Spinoza, 1992)

การอธิบาย “ดี” “ชั่ว” จึงถูกจำกัดอยู่แค่เพียงมนุษย์เท่านั้น ไม่ใช่เป็นสิ่งที่พระเจ้ากำหนด นอกจากจะพิจารณาว่ามนุษย์ละวางตัวตนหรือมอบตัวตนให้พระเจ้าถือเอาหลักการที่พระเจ้าเป็นผู้กำหนด ซึ่งวิธีการปฏิบัติแบบนี้ เป็นแนวทางของการหลุดพ้นหรือโมกษะของคัมภีร์ต่างๆ แต่อาจถูกอธิบายในรูปแบบแนวคิดของคริสต์ว่าเป็นการอาศัยพระเจ้าช่วยให้รอด (salvation) โดยกระบวนการอธิบายนั้นไม่ใช่วิสัยของมนุษย์ที่จะพึงทำได้ ทุกอย่างมาจากการทำให้ตัวตนบริสุทธิ์ที่สุด อยู่เหนือคำอธิบายและการเข้าใจที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดจึงถือเป็นวิธีการจะเข้าใจเอาตามันในตนเอง ตามหลักของคัมภีร์ และพระเจ้าที่อยู่ภายนอกตัวเราตามแบบสปีโนซา

บทสรุป

ข้อเสนอเรื่องพระเจ้าในทัศนะของคัมภีร์มาจากข้อเสนอทางอภิปรายที่พิจารณาว่าพรหมอันสูงสุดเป็นสิ่งเดียวกัน เป็นสิ่งเดียวกับตัวเรา เป็นธรรมชาติจริงของวิญญาณแบบปัจเจก มนุษย์ไม่เข้าใจความรู้ที่แท้จริงของอาตมอันซึ่งมีลักษณะไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนการเข้าใจว่าโลกมีความหลากหลายเป็นการตรวจสอบวัตถุภายนอกเท่านั้น เป็นแค่การสร้างภาพมายาขึ้นเท่านั้น ขณะที่ข้อเสนอทางด้านจริยศาสตร์ เป็นการเสนอให้เห็นลักษณะการกระทำ ที่คัมภีร์เสนอว่าไม่ใช่หนทางหลุดพ้น แต่ความรู้ต่างหากที่ทำให้เกิดความหลุดพ้นหรือเข้าถึงพรหมันได้ ซึ่งความรู้เหล่านี้เป็นส่วนประกอบหลักของวิญญาณและเป็นส่วนประกอบสำคัญของพรหมันในการทำลายมายา หรือความไม่รู้ ซึ่งทำให้เห็นว่าระบบจริยศาสตร์ของคัมภีร์นั้นไม่ได้เป็นการนำไปสู่จุดสิ้นสุด

ส่วนข้อเสนองานเรื่องพระเจ้าในทัศนะของสปีโนซา เป็นข้อเสนอทางอภิปราย อ้างถึงว่าโลกมีความจำเป็น ต้องมีพระเจ้า พระเจ้าจึงเป็นส่วนสำคัญของทุกสรรพสิ่ง เพราะอะไรที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและตลอดเวลา จะต้องมียุคหนึ่งอยู่ด้วยตลอด เช่นเดียวกับการยอมรับพระเจ้านั้นอยู่ในสรรพสิ่ง และพระเจ้าต้องมีตัวตน โดยจะพบได้จากการสันนิษฐานว่า ต้องมีสิ่งอยู่ก่อนสิ่งอื่น ที่จะสร้างและ

เปลี่ยนแปลงสิ่งอื่น และสิ่งนั้นต้องมีธรรมชาติที่จะไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งต่างๆ รอบตัว ส่วนข้อเสนอทางจริยศาสตร์ เป็นการพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้ทุกสรรพสิ่งเกิดขึ้นต้องมีเจตจำนง และเจ้าของเจตจำนงนั้นคือพระเจ้า ทำให้สิ่งอื่นไม่อาจมีเจตจำนงเองได้ แต่หากจะมีได้ก็เป็นเพียงสิ่งที่เกิดขึ้นโดยมนุษย์ และไม่น่าเชื่อถือ ไม่ใช่ความจริงแท้

เอกสารอ้างอิง

- สมัคร บุรวาส. (2563). *วิชาปรัชญา*. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์.
- Bertrand Russell. (1974). *Religion & Science*. London: Oxford University Press.
- Charles Hartshorne and William L. Reese. (1963). *Philosophers Speak of God*. 2nd Impression. Chicago & London: The University of Chicago Presses.
- James H. Cumming. (2022). *The Nondual Mind: Vedānta, Kashmiri Pratyabhijñā Shaivism and Spinoza*. (online) <https://www.academia.edu>.
- Kenneth Dorter. (2014). THOUGHT AND EXPRESSION IN SPINOZA AND SHANKARA. *Symposium*. vol.18 no.1: 229.
- Maganlal A.Buch. (1921). *The Philosophy of Shankara*. Baroda: the Vidya Vilas Press.
- Melamed, Yitzhak Y. (2017). “The Building Blocks of Spinoza’s Metaphysics: Substance Attributes and Modes”. in Della Rocca. Michael (ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Melamed Yitzhak. (2013). *Spinoza’s Metaphysics: Substance and Thought*. Oxford: Oxford University Press.
- Paul Edwards, Arthur Pap. (1965). *A Modern Introduction to Philosophy: Reading from Classical and Contemporary Sources*. New York: The Macmillan Company.
- Ramakrishna Puligandla. (2008). *Fundamentals of Indian Philosophy*. 4th impression. New Delhi: D.K.Printworld Ltd.
- Spinoza. (1992). *Ethics*. translated by Samuel Shirley. Edited by Seymour Feldman. 2nd ed. Cambridge: Hackett Pub. Co.

